

Multikulturalizmus a problémy integrácie moslimských prisťahovalcov

Judit Lovisek¹

Katedra politológie FF UK, Bratislava

Multiculturalism and the Problems of Integration of Muslim Immigrants. Multiculturalism is nowadays a frequently used term especially when dealing with integration problems of immigrants from Islamic countries into the majority society. But the term „multiculturalism“ is used too generally without being defined. This paper aids at finding the precise definition of the concept by relying on the opinions of major scholars of multiculturalism. Multiculturalism and its attributes are subsequently confronted with social processes and the possibility of the use of multiculturalism in education system is reviewed. Given that the United Kingdom developed an integration policy based on multiculturalism, in the case study the author critically analyses its impact on societal relations in this country. In this study ideas of relevant theorists of multiculturalism gained as a result of semi-structured interviews are quoted.
Sociológia 2011, Vol. 43 (No. 4: 405-419)

Key words: *multiculturalism; integration of Muslims; ghettoization; markedly different culture; parallel societal systems*

Úvod

Integrácia islamských imigrantov do väčšinovej spoločnosti sa v súčasnosti stáva jedným z najpálčivejších sociálnych problémov v tých krajinách Európskej únie, v ktorých táto entita tvorí už relevantnú menšinu. Na riešenie spolunažívania tejto kultúrne výrazne odlišnej menšiny s väčšinovým obyvateľstvom sa v súčasnosti najčastejšie ponúka multikulturálna integračná politika². Úspešnosť multikulturálnej politiky sa odvodzuje z kanadského príkladu, kde sa multikulturálnym prístupom podarilo riešiť napäté vzťahy medzi frankofónnym Quebecom a prevažne anglicky hovoriacim zvyškom krajiny. Treba si však uvedomiť, že kultúrny rozdiel medzi francúzsky a anglicky hovoriacim obyvateľstvom Kanady nie je až taký výrazný, aby sa ich spolužitie nedalo harmonizovať. Multikulturálna akceptácia jazykových práv vo všetkých spoločenských štruktúrach bola riešením tohto politického pnutia, ktoré hrozilo rozpadom štátu. Otázkou však je, do akej miery sa dá podobná multikulturálna politika uplatňovať pri integrácii výrazne odlišnej kultúry islamských imigrantov do väčšinovej spoločnosti. V súčasnosti sa multikulturalizmus stal frekventovaným až „módny“ výrazom v slovníku najmä ľavicových liberálov, ktorí však túto myšlienku a politiku s ňou spojenú

¹ Korešpondencia: Mgr. Judit Lovisek, Katedra politológie FF UK, Gondova 2, 818 01 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: juditlovisek@gmail.com

² Veľká Británia a Holandsko.

nesprávne interpretujú a zamieňajú ju s pojmom kultúrna tolerancia. Preto je dôležité pred analýzou multikulturalizmu a jeho dôsledkov najprv definovať, čo multikulturalizmus znamená. Pri jeho definícií sa budem opierať o myšlienky relevantných autorov tejto teórie. Zameriam sa na kritickú analýzu základných postulátov multikulturalizmu. Pri rozbere problematiky použijem aj názory významných teoretikov zaoberajúcich sa možnosťou použiť multikulturalizmus na integráciu moslimskej menšiny do väčšinovej spoločnosti. Tieto materiály som získala kvalitatívnou metódou pološtruktúrovaných rozhovorov. Na príklade analýzy multikulturálnej integračnej politiky Veľkej Británie poukážem na praktické problémy aplikácie tejto teórie do praxe.

Teoretické vymedzenie multikulturalizmu

Keď hovoríme o multikulturalizme, tak musíme spomenúť najčastejšie citovaného autora tohto myšlienkového prúdu Charlesa Taylora. Je to autor, na ktorého sa väčšina „multikulturalistov“ odvoláva, alebo od koho odvíja svoje teórie. Základ Taylorovej teórie multikulturalizmu spočíva v princípe požiadavky uznania.

„Východisková téza znie, že naša identita je sčasti charakterizovaná uznaním alebo neuznaním, často tiež zneuznaním zo strany druhých, takže človek alebo skupina ľudí môžu utrpieť skutočnú ujmu, skutočnú deformáciu, ak ich okolie alebo spoločnosť odzrkadľuje obmedzujúci, ponížujúci alebo znevažujúci obraz ich samých. Neuznanie či zneuznanie môže spôsobiť ublíženie a môže byť formou útlaku, môže toho druhého uzavrieť do falošného, narušeného a redukovaného spôsobu existencie.“ (Taylor et al. 2001: 41) Multikulturalizmus podľa Taylora je viac než tolerancia odlišnosti, je to forma uznania tejto odlišnosti ako hodnoty, ktorá si zasluhuje úctu. Taylor to vysvetľuje takto: „Prehlásenie, že výtvyry nejakej inej kultúry sú hodnotné, sa tak nedá odlíšiť od prehlásenia, že som na jej strane, aj keď všetky jej výtvyry nie sú také pozoruhodné. Rozdiel je iba kozmetický. Napriek tomu je prvé prehlásenie obvykle považované za skutočný výraz úcty, naopak, to druhé za neznesiteľnú blahosklonnosť. Potencionálni adresáti, t.j. ľudia, ktorí by sa skutočne mohli z uznania tešiť, medzi týmito dvoma aktmi vidia zásadný rozdiel. Sú si istí tým, že chcú úctu a nie blahosklonnosť. Každá teória, ktorá ruší túto odlišnosť, zrejme aspoň *prima facie* kriví zásadné aspekty skutočnosti, s ktorými sa chce údajne vyrovnáť.“ (Taylor et al. 2001: 86)

Taylor ďalej tvrdí, že každý úsudok či daná kultúra je nositeľom hodnoty alebo nie, je subjektívny a práve preto vyššiu alebo nižšiu hodnotu rôznych kultúr nemôžeme určovať. Kultúru musíme akceptovať takú, aká je. Má na ňu nárok každá kultúra, je to prirodzené právo podobné občianskym právam. Z týchto myšlienok nám vychádza, že multikulturalizmus znamená akceptáciu každej kultúry bez ohľadu na subjektívne ponímanie jej hodnoty a že každá

kultúra má mať rovnaké možnosti presadzovať sa v spoločenskom a politickom živote krajiny.

Z Taylorových myšlienok odvodzuje svoje multikulturálne teórie aj Susan Wolfová, ktorá sa v podstate so všetkým, čo tvrdí Taylor, stotožňuje, vyslovuje len určitú pochybnosť nad tézou, že každá kultúra je vhodná uznania preto, lebo poskytuje hodnoty príslušníkom každej inej kultúry. Tento svoj názor vyjadruje takto:

„Zdá sa mi, že nás tento myšlienkový postup vedie nesprávnym smerom, lebo nás odvádza od jedného z rozhodujúcich problémov, ktorému musíme v rámci politiky uznania čeliť. Prinajmenšom jedno z významných bezprávi, ktoré je trvalo späté s odoprením uznania, má len málo spoločného s otázkou, či osoba alebo kultúra, ktorým je uznanie odopreté, majú niečo dôležitého povedať všetkým ľuďom. Nutnosť vyrovnať sa s touto nespravodlivosťou preto nevyplýva z predpokladu alebo z potvrdenia predpokladu, že určitá kultúra má zvláštnu hodnotu pre ľudí, ktorí k nej nepatria.“ (Wolfová In: Taylor et al. 2001: 95)

Špecifikom Wolfovej je aj to, že kultúrne entity rozširuje o ďalšie diskriminované skupiny, napríklad ženy. Čiže prináša do multikulturalizmu aj črty feminizmu.

O Taylorove teórie sa opiera aj ďalší reprezentant multikulturalizmu Michael Walzer, ktorý multikulturalizmus poníma ako vyššiu etapu pluralitnej liberálnej demokracie. Podľa neho liberálna demokracia môže mať dve formy, ktoré označil číslami 1 a 2. V liberalizme č. 1 sa štát zasadzuje o individuálne práva občanov. Vo vzťahu k rôznym kultúram je neutrálny, je to „štát bez vlastných kultúrnych a náboženských projektov“. (Walzer In: Taylor et al. 2001: 115) Liberalizmus č. 2 je už podľa Taylorových predstáv multikulturalizmu. Štát má povinnosť zasadzovať sa o prežitie menšinových alebo ohrozených kultúr a má sa snažiť o zachovanie kultúrnej rozmanitosti.

Walzerova špecifickosť spočíva v tom, že aj keď uprednostňuje liberálnu demokraciu č. 2, v niektorých situáciách je ochotný opustiť jej atribúty a vrátiť sa k liberálnej demokracii č. 1. Je dôležité spomenúť, v akých prípadoch je Walzer ochotný sa vrátiť k prvému typu liberálnej demokracie. Keďže to dotvára pohľad dnešného ponímania multikulturalizmu na najpreferovanejší problém súžitia výrazne odlišných kultúr, ako je väčšinová západoeurópska a zatiaľ menšinová imigrantská islamská kultúra, je ho potrebné citovať.

„Liberalizmus č. 1 by som mimo iného zvolil aj preto, že sa domnievam, že prisťahovalci, ktorí prišli do takejto spoločnosti, už sami učinili identické rozhodnutie. Keď sem prišli, boli (a aj naďalej sú) ochotní a schopní na seba brať kultúrne riziká a opustiť istoty svojho starého spôsobu života.“ (Walzer In: Taylor et al, 2001: 119)

To znamená, že Walzer zo svojho multikulturalizmu vyčleňuje imigrantské skupiny, ktorých kultúra nie je kompatibilná s pluralitnou liberálnou demokraciou. Je to multikulturalizmus „po určité hranice“.

Odlíšnosť názorov týchto významných predstaviteľov multikulturalizmu dotvára ďalšia autorka, ktorá sa tiež zaraďuje medzi zástancov multikulturálnych myšlienok, Amy Gutmannová. Gutmannová sama konštatuje nejednotnosť multikulturálnych teórií, keď hovorí: „Zdá sa mi, keď počúvam nesúrodé hlasy hlásiace sa o slovo v súčasných diskusiách o multikulturalizme, že je ťažké určiť (aspoň na tejto úrovni abstrakcie), pre čo sme sa ako spoločnosť vlastne rozhodli.“ (Gutmann In: Taylor et al. 2001: 27)

Na základe uvedených myšlienok rôznych autorov možno len ťažko dospieť k nejakej jednotnej definícii multikulturalizmu. Z dôvodu absencie jeho presnej definície multikulturalizmu som na základe Taylorových myšlienok definovala šesť bodov, ktoré ho najviac charakterizujú.

1. Každá kultúra si zasluhuje rovnakú úctu a aj zaobchádzanie.
2. Úcta ku kultúre nie je blahosklonná tolerancia, ale plné uznanie.
3. Kultúry sa nemôžu hodnotiť, lebo každé hodnotenie je subjektívne a tým aj nespravodlivé.
4. Liberálno-demokratický prístup štátu ku kultúram, tzv. štát „slepý k rozdielom“, by mal byť nahradený štátom, ktorý tieto rozdiely vníma a túto rozdielnosť chráni všetkými jeho možnosťami pred asimiláciou.
5. Väčšinová kultúra sa musí zriecť svojej dominancie a musí sa otvoriť hodnotám iných menšinových kultúr, a to tak na úrovni etnocentrizmu, ako aj na vyššej úrovni dominancie západoeurópskej kultúry.
6. Nedodržanie týchto základných princípov multikulturalizmu vedie ku kultúrnemu útlaku a tým aj k potláčaniu identity rôznych kultúrnych skupín, čo sa môže nazvať „kultúrnym kolonializmom“.

Vychádzajúc z uvedených bodov, ale aj myšlienok ostatných teoretikov môžeme oddeliť multikulturalizmus od liberálno-demokratickej tolerancie k iným kultúram. Tento podstatný rozdiel je dôležité vyzdvihnúť, lebo práve tieto pojmy často zamieňajú niektorí liberáli, ktorí multikulturalizmus chápu ako toleranciu medzi odlišnými kultúrami. Práve preto sa zameriam na dôsledky základných princípov multikulturalizmu v politike integrácie.

Multikulturalizmus v integračnej politike

Rozdiely medzi západoeurópskou liberálnou demokraciou a teokratickou fideistickou islamskou kultúrou sú natoľko výrazné, že sa môžu stať impulzom na skupinovú identifikáciu voči odlišnosti tej druhej kultúry. Rozdielnosti však vždy nesú so sebou možnosť konfliktných situácií. Tie pramenia z toho, ktorá z dvoch možných kultúr sa v praxi presadí a podľa ktorých hodnôt má fungovať spoločnosť a štát. Na riešenie týchto konfliktov ponúkajú multi-

kulturalisti jednoduchý „recept“. Je to koexistencia rozdielnych kultúr v nejakom paralelnom systéme, v ktorom každá entita má svoju kultúru, ktorá nemá snahu dominovať nad inými kultúrami. Akoby každá jedna kultúra žila v nejakej svojej dimenzii.

Táto teória k tomu, aby bola funkčná, potrebuje splňať niektoré predpoklady. Prvým predpokladom je, aby západoeurópska liberálna demokracia ustúpila, aby „vyprázdnila priestor“ pre iné kultúry. Tu sa vyskytuje otázka, pokiaľ by mala ustupovať? Je to viazané na percentuálne zastúpenie obyvateľov hlásiacich sa k jednotlivým kultúram, čo by znamenalo, že nárastom počtu imigrantov by rovnomerne mala ustupovať západná kultúra? Ďalším predpokladom je, že západoeurópska kultúra sa zriekne „univerzality“ svojich hodnôt. Je však dosť ťažké si predstaviť, ako by to malo fungovať v rámci jedného štátu. Štát bez spoločných hodnôt, na základe ktorých sa jeho občania môžu identifikovať, sa stane nesúrodým. Jeho občania sa automaticky budú deliť podľa tých hodnôt, ktoré uznávajú a na základe ktorých sa identifikujú. Štát nemôže fungovať súčasne na hodnotách liberálnej demokracie a teokratického fideizmu. (Sartori 2005)

Multikulturalizmus vytvára silné identity oddelených kultúr, ktoré lipnú na svojich odlišnostiach. Tým sa môže atomizovať Európa s rôznymi kultúrami uzatvorenými do get . Keďže tieto kultúry nemôžu žiť bez toho, aby prichádzali do kontaktov, je vysoká pravdepodobnosť, že pri týchto kontaktoch sa dostanú do popredia hodnotové odlišnosti, podľa ktorých ich nositelia žijú a chcú žiť. Z týchto odlišností zákonite vzniknú konflikty, ktoré multikulturálny systém svojom teóriou v podstate vyvolal.

Za najväčší problém multikulturálnych teórií pokladám to, že sú jednostranne zamerané na tie zmeny, ktoré by mala podstúpiť liberálne demokratická západná kultúra. Žiadne požiadavky však nekladie na imigrantské kultúry. Ako by nebolo dôležité tieto kultúry získať pre mierové spolunažívanie. Otázka je, odkiaľ berú multikulturalisti istotu, že ich teórie vyhovujú aj nositeľom islamskej kultúry? Čo, ak oni nie sú ochotní vzdať sa možnosti zasahovať do iných kultúr, a chcú šíriť svoje tradičné hodnoty zakladajúce sa na islamskej viere tak, ako im to nakazuje Korán³.

Sú to zatiaľ teoretické problémy multikulturalizmu v súžití rôznych kultúr v Európe. Praktické problémy môžeme analyzovať na konkrétnych príkladoch fungovania štátu a spoločnosti multikulturálnej Európy. Ako príklad by sme mohli použiť fungovanie multikulturálneho školstva. Školstvo som vybrala preto, lebo Taylor svoje teoretické úvahy previedol do konkrétnej praxe fungovania spoločnosti iba v jednom prípade, keď uvádza, ako by mala

³ Napríklad v súre. „*A bojujte proti nim, dokedy nebude koniec väbenia od viery a dokedy nebudú všetky náboženstvá patriť Bohu.*“ (Korán 2000: 193)

multikulturálna koncepcia ovplyvniť fungovanie školstva. Podľa neho školské osnovy v súčasnej liberálnej demokracii sú založené na osobnostiach západnej kultúry, ktorých nazval „mŕtvymi bielymi mužmi“. (Taylor et al. 2001) Vytýka im, že sa v nedostatočnej miere venujú iným neeurópskym kultúram. Ako riešenie navrhuje jednotlivým kultúram vytvárať paralelné osnovy, ktoré by boli zamerané na rozvíjanie tej danej kultúry.

Ak to preložíme do slovníka bežnej praxe, vyzeralo by to asi tak, že okrem školstva väčšinového pôvodného obyvateľstva by sa vytvorili školské systémy pre jednotlivé imigrantské kultúry. Táto segregácia by však prehĺbila rozpory medzi jednotlivými kultúrami, lebo by ešte menej o sebe vedeli, čo väčšinou nesie so sebou strach z neznámeho, cudzieho a tým aj vzájomnú xenofóbiu. Ďalej by sme mohli analyzovať dôsledky toho, keby sa napríklad islamské školstvo v Európe dostalo do rúk zástancov fundamentálnych názorov, čo sa pri multikulturálnom prístupe ku školstvu nedá vylúčiť. Vychádzajúc zo súčasných skúseností, keď práve islamské školy sú strediskami extrémnych fundamentalistických síl, dôsledky by mohli byť znepokojujúce.

Skúsme sa však zamyslieť, aký by bol právny systém multikulturálneho štátu. Či je možné zosúladiť liberálno-demokratický právny systém zakladajúci sa na hodnotách západoeurópskej kultúry so šarijou-islamským právom, ktorý má základy v Koráne? Keďže je evidentné, že nie je možné zosúladiť tieto odlišné právne normy, tak nám logicky vychádza možnosť oddelených právnych systémov na multikulturálny spôsob⁴. Ak však má byť niečo univerzálne bez možnosti multikulturálnej diferenciácie, tak sú to zákony. Univerzálne zákony platné pre každého občana bez ohľadu na rasu, náboženstvo a iné odlišnosti sú základom nielen funkčného štátu, ale aj občianskych práv a slobôd jednotlivcov či skupín. (Sartori 2005) Každá multikulturálna revízia tohto princípu by mala za následok rozvrat v štáte a eskaláciu konfliktov na báze odlišných kultúrnych hodnôt.

Na týchto uvedených príkladoch vidíme, že teória multikulturalizmu sa len ťažko dá previesť do praxe funkčného štátu. K tomu, aby sa vôbec táto teória zžila so spoločnosťou, by bola potrebná veľmi dlhá doba vzájomného poznávania rozdielnych kultúr, a to v takých ideálnych podmienkach, kde by sa nositelia týchto kultúr navzájom nevnímali ako „konkurenčné“. Ešte sa ľudstvo nedopracovalo ani k tomu, aby sa ľudia dokázali vzájomne tolerovať, stále existuje delenie na rôznych zlomových čiarach na „my“ a „oni“. Multikulturalizmus toto delenie chce posilniť s tou nádejou, že „my“ a „oni“ sa budú vzájomne rešpektovať. Podľa môjho názoru pokiaľ bude existovať delenie na „my“ a „oni“, tak toto delenie vždy bude niesť so sebou zárodok konfliktu.

⁴ Ako vo Veľkej Británii v ďalšom texte.

Bezkonfliktný môže byť jedine spôsob tolerancie, keď si síce uvedomíme, že sme všetci určitým spôsobom iní, ale túto inakosť dokážeme tolerovať, lebo aj tí iní patria k nám, všetci sme ľudia.

Prípadová štúdia multikulturálnej politiky Veľkej Británie

Skutočnosť, že multikulturalizmus nie je jednoznačne a presne definovaný, vidíme aj v jeho praktickom prevedení, ktoré deklaruje Veľká Británia vo svojej integračnej politike. Reálna multikulturálna politika Veľkej Británie totiž nie je až taká akceptujúca, ako to vyžadujú teoretici Taylor a spol. Deklarovaná multikulturálna politika vo Veľkej Británii si však zasluhuje pozornosť, lebo je najlepším demonštrujúcim príkladom aplikovania tejto teórie do praxe.

Vo Veľkej Británii ju začali presadzovať po mestských nepokojoch medzi pôvodnými obyvateľmi a islamskými imigrantmi v 70. a 80. rokoch⁵ minulého storočia. „Správa Scarmana⁶, ktorá reagovala na nepokoje v roku 1981 v Brixtone, požadovala multirasovú a multikulturálnu politiku, ktorá by uznávala odlišné potreby etnických komunit spoločnosti. Nová ľavica pod vedením Kena Livigstona bola medzi prvými inštitúciami, ktorá kládla dôraz na identitu a odlišnosť vo svojej politike. Začalo množstvo multikulturálnych iniciatív. Organizácie ako Home Office reflektovali novú intelektuálnu módu. Znamenalo to posun od liberálnej tradície slepej k rozdielom smerom k odlišujúcemu zaobchádzaniu podľa kultúrnych identít.“ (Mirza – Senthilkumaran et al. 2007: 23) Práve preto je integračná politika Veľkej Británie najvhodnejšia na to, aby sme pomocou prípadovej štúdie krajiny analyzovali praktické dôsledky multikulturálnej politiky.

Požiadavky islamskej menšiny o akceptáciu jej hodnôt sa v súčasnosti zameriavajú najmä na vzdelávanie a školstvo. Je to logická preferencia islamských duchovných, ktorí majú najväčší vplyv na túto komunitu. Možno to pokladať za zápas o dušu budúcej generácie. Vo Veľkej Británii vďaka multikulturálnemu prístupu politických elít s vplyvom na riadenie školstva a vzdelávania sa postupne vytvára systém, ktorý umožňuje vysokú autonómiu škôl. Aj tých, ktoré navštevujú deti moslimského vierovyznania. Štátne školy sa maximálne snažia v rámci možností vyhovieť všetkým požiadavkám moslimských rodičov, tí však čoraz viac uprednostňujú čisto náboženský typ vzdelávania. Práve pocit, že sa v štátnych školách neprejavuje patričná úcta voči islamským hodnotám, motivuje rodičov moslimských žiakov, aby svoje deti školili v islamských školách. (Mirza – Senthilkumaran et. al. 2007) „Vo

⁵ Mestské nepokoje v Brixtone vypukli aj v dôsledku vysokej nezamestnanosti mladých imigrantov. Tá v tom čase dosahovala až 55 %. Nepokoje vypukli aj v častiach Manchesteru a Liverpoolu.

⁶ Lord Scarman bol poverený tajomníkom vnútra Williamom Whitelawom, aby vypracoval správu o brixtonských nepokojoch, určil ich dôvody a ponúkol odporúčania.

Veľkej Británii pôsobí okolo 120 moslimských škôl, z ktorých sa 37 nachádza v Londýne.“ (Mayor of London 2006: 45) Tieto školy navštevuje 9,4 % islamských žiakov, avšak záujem o tieto školy je oveľa vyšší. (Mizra – Senthilkumaran et al. 2007) Problémom je, že rodičia musia finančne prispievať na školenie svojich detí v priemere sumou 1000 libier alebo viac. (Henry 2007) Je to suma príliš vysoká pre chudobnejšie vrstvy islamských imigrantov. Narastajúci záujem o islamské školstvo sa prejavuje najmä u mladej generácie. Pokiaľ islamské školstvo preferuje len 19 % 55 a viac ročných, 25 % 45-54 ročných, tak u 16-24 ročných moslimov je to až 37 %. (Mizra – Senthilkumaran et al. 2007)

Edukačným nedostatkom islamských škôl je, že len minimálne dodržia požiadavky školských osnov platných vo Veľkej Británii. Dôraz sa kladie najmä na náboženskú výchovu, arabský jazyk a vyučovanie Koránu. Segregovaná výučba dievčatám ponúka oveľa nižší stupeň vzdelávania, ktoré je zamerané okrem náboženského učiva na praktickú výchovu, ako byť dobrou ženou v domácnosti a matkou. (Hartley 2004) Tieto školy dávajú svojim žiakom kvalifikáciu, ktorou sa ťažko dokážu ako absolventi uplatniť na pracovnom trhu.

Islamské školy sú nedostatočne monitorované v dodržiavaní povinných školských osnov a v uskutočňovaní kompatibilnej výchovy žiakov s hodnotami multikulturalizmu. Občasné kontroly odkrývajú výchovné metódy v islamských školách, ktoré môžu byť kvalifikované ako intolerantné voči iným náboženstvám a hodnotám. Ako príklad môže poslúžiť Akadémia Kráľa Fahada v Londýne. „Akadémia používala knihy saudského ministerstva vzdelávania, ktoré učia náboženskú nenávisť. Opisujú židov ako opice a kresťanov ako svine. Študenti musia vedieť vymenovať nejaké hanebné charakteristiky židov a dať príklady bezcenných náboženstiev ako kresťanstvo a židovstvo.“ (Davis – Graeme 2007) O problematike islamského školstva je verejnosť málo informovaná preto, lebo existuje legislatívne obmedzenie zverejňovať výsledky inšpekcií. (Henry 2007)

Aj keď väčšina detí islamských imigrantov navštevuje štátne školy, je potrebné si uvedomiť, že kvôli ich koncentrácii na určitom území na týchto školách tvoria moslimskí žiaci už väčšinu. (Cowell 2006) Príkladom je oblasť „Tower Hamlets v severnom Londýne, kde etnické minority tvoria 48 % populácie a skoro polovica škôl je výlučne nebiela.“ (Cowell 2006) Takto sa vytvárajú segregované islamské školy aj v rámci štátnych škôl. Rodičom moslimských žiakov sa vďaka multikulturálnej politike britskej spoločnosti darí v týchto školách presadiť špecifické islamské požiadavky.

Úroveň vzdelávania na školách, kde väčšinu tvoria deti islamských imigrantov, je v priemere nižšia. Dokazujú to aj štatistické údaje, ktoré hovoria, že čím je vyššia koncentrácia islamských imigrantov na danom území, tým sú

menej úspešné aj moslimské deti v získavaní kvalifikácie. Ako príklad môžeme použiť Londýn, kde žije vyše 600 000 moslimov, čo je viac než tretina všetkých moslimov žijúcich vo Veľkej Británii. Konkrétne vo vnútornom Londýne, kde je najvyššia koncentrácia islamských imigrantov, až 42,9 % moslimov v aktívnom veku nemá žiadnu kvalifikáciu. (Mayor of London 2006) V porovnaní s týmto údajom je celobritský priemer 31 %. (Census 2004)

Najzávažnejším problémom v rámci vzdelávania islamských imigrantov je ich stále silnejúce úsilie vytvoriť segregované islamské školstvo. Takto vzniknutý paralelný systém náboženských škôl by mohol mať vplyv na britskú spoločnosť. Poznamenal to aj Barry Sheerman, riaditeľ Výboru pre vzdelávanie, ktorý „varoval, že náboženské školy predstavujú hrozbu pre kohéziu multikultúrnej spoločnosti“. (Taylor 2005) Islamské školy sa vo veľkej miere snažia ovplyvňovať vedomie svojich žiakov, a preto vyvstáva hrozba, že vďaka intolerantnej náboženskej výchove budú vyrastať ďalšie generácie moslimov negatívne nastavené voči hodnotám západnej kultúry.

Nízka efektívnosť vzdelávania islamskej populácie má za následok ich nižšiu schopnosť uspieť na pracovnom trhu. Islamskí imigranti v porovnaní s pôvodným obyvateľstvom majú totiž trikrát vyššiu nezamestnanosť. (Census 2004) Túto vysokú nezamestnanosť však nemožno zdôvodniť diskrimináciou voči islamskej menšine. „V porovnaní s nimi je situácia iných prisťahovaleckých skupín, ako sú Indovia, Sikhovia, Cyperčania a mnoho iných, výrazne lepšia, neexistujú žiadne správy o tom, že by bola medzi mladými Indmi vyššia než priemerná nezamestnanosť.“ (Laqueur 2006: 58-59) Správa vládneho kabinetu poznamenala, že dokonca po kontrole radu faktorov indickí moslimovia majú dvakrát vyššiu nezamestnanosť než hindovia. (Open Society Institute 2002) Na vytvorenie ucelenejšieho obrazu slúžia aj štatistické údaje o nezamestnanosti rôznych imigrantských skupín. Nezamestnanosť budhistov je 8,3 %, hinduistov 6,5 %, sikhov 6,5 % a moslimov až 14,8 %. (Census 2004)

Vysoká úroveň nezamestnanosti v islamských komunitách má viacero príčin. Najzávažnejšou je ich nízka priemerná vzdelanostná úroveň a z toho prameniaca nedostatočná pracovná kvalifikácia. Ďalším dôvodom je, že obývajú oblasti s vysokou úrovňou nezamestnanosti. Kvôli tradičnému spôsobu spoločenského života nie sú ochotní tieto územia opúšťať. 94 % islamských imigrantov dlhodobo žije na 25 % územia Veľkej Británie. Monitorovaním ich migrácie v rámci krajiny sa zistilo, že majú nízku mobilitu, neodchádzajú z tohto relatívne malého územia za prácou. (Nazroo 2005)

Problémom je, že nezamestnanosť druhu a treťogeneračných islamských imigrantov, čiže generácií, ktoré sa už narodili a vzdelávali vo Veľkej Británii, vykazuje zhoršujúci sa trend. Kým nezamestnanosť moslimov starších ako 25 rokov je 10,9 %, tak nezamestnanosť 16-24 ročných mladých moslimov dosahuje až 27,6 %. (Census 2004) Ďalším faktorom nízkej životnej úrovne je to, že

68,8 % pakistanských a 89,6 % bangladéšskych domácností patrí medzi nízko-príjmové skupiny. (Nazroo 2005) Príčinou medzi inými je aj vysoká nezamestnanosť moslimských žien (18 %) a ich pracovná inaktivita (68,9 %). (Census 2004) Jedným z dôvodov je aj ich vysoká fertilita, až 63,5 % (Census 2004) moslimských žien je ekonomicky neaktívnych kvôli starostlivosti o deti. Celková ekonomická inaktivita moslimských komunit je veľmi vysoká – až 52 %. (Oaks 2004)⁷

Keď k počtu inaktívnych pripočítame aj nezamestnaných moslimov, vychádza nám, že veľká skupina islamských imigrantov neparticipuje na trhu práce a je poberateľom rôznych sociálnych dávok. Z nezamestnanosti prameniaca nízka životná úroveň je jedným z najzávažnejších faktorov pocitu frustrácie tejto komunity. Prehľbuje sa pomyselná deliaca čiara medzi bohatým pôvodným obyvateľstvom a chudobnými moslimami, čo títo pociťujú ako krivdu. Napriek multikulturálnej politike vzniká u islamskej menšiny pocit diskriminácie a názor, že sú druhoradými občanmi.

Paralelne aj u väčšinového obyvateľstva narastá nespokojnosť s multikultúrnou integračnou politikou. Dôkazom je aj posun názorov významných politikov a teoretikov v pohľade na multikulturalizmus, ako možnosť integrovať islamskú menšinu.

Vytvriezenie z multikulturálneho sna

Problematika integrácie islamských menšín do väčšinovej spoločnosti v štátoch EÚ je fenomén, ktorý už trvá desaťročia. Je to dostatočná doba na to, aby sa v praxi prejavili pozitíva multikulturálnej integračnej politiky. Očakávania sa však zatiaľ ani sčasti nenaplnili. Narastá tým skepsa politikov aj tých štátov, v ktorých multikulturálnu integračnú politiku povýšili na oficiálnu politiku krajiny pre riešenie integrácie moslimskej komunity. Najmarkantnejším príkladom je vyhlásenie premiéra Veľkej Británie Davida Camerona, ktorý koncom januára tohto roku povedal, že „štátny multikulturalizmus je doktrínou, ktorý sa uberať zlým smerom a jeho dôsledky môžu byť hrozivé“, vedie „k prehľbovaniu rozdielov medzi komunitami a oslabovaniu kolektívnej identity“. (iDNES.cz 2011) Je to kritika, ktorá výstižne poukazuje na negatívne dôsledky tejto integračnej politiky. Tieto slová z úst premiéra krajiny, ktorá je ponímaná ako príklad multikulturalizmu v praxi, musia mať svoju váhu, veď nejde o extrémneho politika negatívne nastaveného voči moslimskej menšine. Je to skôr priznanie zlyhania jedného experimentu.

⁷ Z ekonomicky neaktívnych moslimov sú 4 % dôchodcovia, 13 % je študentov, 18 % moslimov sa stará o deti, 6 % sú dlhodobo chorí a 11 % uvádza iné dôvody.

Svojho času ľavicoví liberáli, ktorí v multikulturalizme videli jediné riešenie integračných problémov, predpokladali, že sa táto politika presadí aj v tých štátoch, v ktorých si zvolili iný spôsob integrácie menšinových kultúr. Vyhlásenia dvoch významných štátnikov EÚ Nemecka a Veľkej Británie, kde sa nachádzajú počtom silné islamské komunity, však hovoria o opaku týchto očakávaní. Francúzsky prezident Nicolas Sarkozy vyhlásil, že idea multikulturalizmu celkom zlyhala. „Tolko sme sa zaujímali o identitu prichádzajúceho, že sme nevenovali pozornosť identite krajiny, ktorá ho prijíma.“ (iDNES.cz 2011) Podobne sa vyjadrila aj nemecká kancelárka Merkelová, ktorá na mítingu v Postupime v októbri 2010 vyhlásila „multikultúrny prístup zlyhal, celkom zlyhal...“ (iDNES.cz 2010)

Po vyhláseniach týchto významných štátnikov už môžeme inak ponímať tých teoretikov, ktorí na problémy multikulturálnej integračnej politiky poukazovali už relatívne dávno. Ich názory však boli ľavicovými liberálmi označované za extrémistické. Na konferencii vo Viedni⁸ sa mi podarilo získať na rozhovor o multikulturalizme významných teoretikov, ktorí už dlhšie poukazovali na podstatu tohto problému v tendenciách integrácie islamskej menšiny do väčšinovej spoločnosti v európskych krajinách. Známy autor, zaoberajúci sa moslimskou problematikou, Robert Spencer sa vyjadril takto: „... multikulturalizmus nie je len teória, ale je to dominantná politika vládnucich elít. Teória znie lepšie, než je to v praxi. V teórii je to idea, že všetky kultúry musia byť rešpektované a samozrejme toto je v zhode s klasickými princípmi kresťanstva, že všetci sme ľudia a máme rovnakú dôstojnosť pred Bohom a dieťaťom jediného stvoriteľa. (...) Je to idea kresťanstva. Multikulturalizmus je koncept zrodený na Západe, v kresťanstve a je pohostinný k ostatným kultúram okrem tej našej. Dokonca aj ku kultúram, ktoré sú nepriateľské k akémukoľvek vyjadreniu západnej kresťanskej kultúry. V skutočnosti je to nástroj na zničenie západnej kresťanskej kultúry a povýšenie nekresťanských nezápadných kultúr, ktoré sú k nej odmietavé.“ (Vienna Forum 2010)

Robert Reilly použil tvrdšiu formuláciu, keď poukázal na protirečenie medzi teóriou a praxou multikulturalizmu.

„Multikulturalizmus je jednoducho forma nihilizmu. Morálny relativizmus vždy vedie k nihilizmu a ku konceptom čistej vôle. Nič si z jeho racionálnej vlastnosti nezasluhuje zásadné miesto. Všetky kultúry sú si rovné, tak ktorá má vládnuť? Multikulturalizmus vedie k pravidlu práva silnejšieho. ... nevyhnutne cez vnútornú logiku situácie končí v eliminácii diverzity a nie v jej akceptácii.

⁸ Vienna Forum 2010 on The Future of Europe and the Question of Islam. 6. – 9. May 2010 – Konferencia Vienna Forum o budúcnosti Európy a otázke Islamu.

Toto je práve tá irónia, ktorú ľudia, zdá sa, nechápu. Ničí diverzitu, ktorá nás obklopuje.“ (Vienna Forum 2010)

Nina Shea pri hodnotení multikulturalizmu poukázala na špecifickosť práve islamu a jeho vzťahu k ostatným kultúram. Práve táto špecifickosť ho robí nekompatibilným pre integráciu do väčšinovej spoločnosti multikulturálnym integračným prístupom.

„Politika multikulturalizmu zlyhala. V skutočnosti som vždy vnímala multikulturalizmus ako zamaskovaný strach. Veľmi dobre sme to mohli vidieť v americkej kreslenej komédii South Park. V jednej z častí sa hovorí o rúhaní voči rovnosti šancí, potom sa hovorilo o rúhaní voči islamu, pokračovalo sa s kresťanstvom a inými náboženstvami ako napríklad budhizmus. Tieto programy však museli revidovať, niektoré staršie časti museli aj stiahnuť, také, ktoré hovorili o islame. A povedali, že to urobili zo strachu. Bolo jasné, že to urobili zo strachu. To, čoho sme svedkami, je vnímanie islamu zo špeciálneho hľadiska, jeho ochrana pred akýmkoľvek výsmechom a kritikou, dokonca aj akademickou kritikou. Ale videli sme to aj na príklade dánskych karikatúr. Je to robené zo strachu, v mene multikulturalizmu. Takže je to určitá sieť lží. Musíme však čeliť nášmu strachu, musíme byť ostražití a vynucovať právo. Nie je dôvod báť sa.“ (Vienna Forum 2010)

K uvedenej problematike sa vyjadruje aj Kenneth Minogue, ktorý spochybňuje jeden z nosných pilierov multikulturalizmu, a to nemožnosť hodnotenia kultúr.

„Áno, multikulturalizmus zlyhal. Je to založené na viere, že všetky kultúry sú si rovné a majú rovnakú hodnotu. A z tohto dôvodu nemôžeme súdiť – hodnotiť iné kultúry. Toto je jednoducho nemožné. Pretože na Západe máme veľmi rozdielne pohľady na postavenie žien v spoločnosti, udeľovanie trestov a iné problémy. A v tomto momente nepovažujeme moslimský kultúrny pohľad na tieto otázky za rovnocenný. Nikto tomu neverí. Treba povedať, že veľa ľudí zastáva toto abstraktné stanovisko, avšak nikto tomu neverí. Toto je jedna veľká kontradikcia v mnohých západných spoločnostiach, ale určite v Británii.“ (Vienna Forum 2010)

V rozhovore s týmito významnými teoretikmi som však dospela k názoru, že to nie sú vôbec ľudia negatívne zameraní voči islamskej komunite v Európe. Kritizujú len multikulturálnu integračnú politiku, ktorej účinnosť sa už čím ďalej tým viac spochybňuje. Veria, že je tu možnosť integrovať moslimov do krajín EÚ. Avšak treba radikálne zmeniť prístup k tejto problematike. Bat Ye Or tento názor sformulovala takto:

„Myslím si, že existujú integračné programy, ale problém je, že moslimovia musia súhlasiť s tým, aby boli integrovaní a asimilovaní do európskej kultúry. Je to problém tak pre nás, ako aj pre nich. ... oni sú tí, ktorí sem prichádzajú. Usilujú sa však implementovať svoju vlastnú kultúru. V takomto prípade

riešenie neexistuje. Štát im ponúka programy pre integráciu a musia akceptovať, že nie sú v islamskej spoločnosti. My sa nechceme stať islamskou spoločnosťou.“ (Vienna Forum 2010)

Multikulturalizmus ako forma riešenia integrácie islamských minorít do väčšinovej kultúry európskych štátov nie je spochybňovaný len zo strany významných reprezentantov hostiteľských krajín. Skepticky sa k nemu stavajú aj samotní moslimovia. Ako príklad by som uviedla profesora Tariq Ramadana, ktorý prednáša na Oxfordskej univerzite islamské štúdie a je považovaný za umierneného predstaviteľa moslimskej elity. Na otázku položenú v interview holandskej televízie VPRO, ako vníma multikulturalizmus v tendenciách akceptácie inakosti, odpovedal takto:

„Som toho názoru, že sme na omyle, ak si myslíme, že vzájomný rešpekt v multikultúrnej spoločnosti znamená, že Ty ma budeš rešpektovať, alebo naplno uznávať až do momentu, kým budeš úplne súhlasiť s tým, čo ja robím. Nikdy to tak nie je. Pretože podstata multikultúrnej spoločnosti spočíva v tom, že sú tam kultúry a kultúry nie sú rovnaké. Niektorí ľudia očakávajú, že ukázať im rešpekt znamená, že musíš so mnou úplne súhlasiť. Nie, môj rešpekt je celkom opačný. Rešpektujem Ťa do tej miery, do akej dokážem akceptovať, že nesúhlasiš s mojimi myšlienkami.“⁹

Tento názor však podľa západoeurópskeho filozoficko-politického konceptu nie je multikulturalizmus. Je to len prejav tolerancie inakosti, čo je v podstate ošetrované v atribútoch liberálnej demokracie. Zámerne vychádzam z názoru umierneného reprezentanta moslimov. Ortodoxnejšie názory, ktoré tiež nie sú zanedbateľné, zaujímajú prevažne striktné odmietavý postoj k multikulturalizmu¹⁰.

Jednostranný multikulturalistický prístup nie je riešením problému, pokiaľ sa nedosahuje konsenzus medzi pôvodnými obyvateľmi a moslimskou minoritou v názore, ako riešiť integračné problémy. Nie je riešením ani multikulturalná ústupčivosť, ktorú prejavila Veľká Británia, keď do svojho právneho systému implementovala prvky šarie. Tak ako sa to dozvedáme z článku The Sundays Times „Islamské právo bolo oficiálne zavedené v Británii, keď boli priznané právomoci šarijským súdom rozhodovať nad občiansko-právnymi spormi moslimov. Vláda ticho odsúhlasila kompetencie pre šarijské súdy nad prípadmi rozvodov, finančných sporov a domáceho násillia.“ (The Sunday Times, 2008)¹¹. Tento akt môže byť zárodkom oddelenia moslimskej minority od väčšinovej spoločnosti, je to však aj getoizácia tejto entity so všetkými negatívnymi dôsledkami, ktoré som analyzovala v tejto práci.

⁹ VPRO <http://www.vpro.nl/programma/wintergasten/aflleveringen/40824144/>

¹⁰ Napr. škola Kráľa Fahada.

¹¹ <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/faith/article4749183.ece>

Záver

Na základe analýzy multikulturalizmu som v tejto práci dospela k názoru, že multikulturálna integračná politika je v podstate slogan bez hlbšieho politicko-filozofického opodstatnenia. Názory na multikulturalizmus sú totiž zatiaľ nekoherentné a oscilujú od tolerance inakosti až po rigidné delenie kultúr do rôznych od seba oddelených dimenzií. K tomu, aby sme problém kultúrnych odlišností riešili toleranciou, nie je potrebné zavádzať koncept multikulturalizmu. Liberálna demokracia totiž obsahuje všetky tie atribúty, ktoré zabezpečujú minoritným kultúram potrebnú toleranciu (ľudské a občianske práva a slobody). Multikulturalizmus nie je optimálnym riešením integračných problémov, keďže kultúrne odlišné segmenty spoločnosti neintegruje, ale vytvára od seba oddelené paralelné spoločenské systémy. Závažným nedostatkom multikulturálnej politiky je nejednoznačnosť jej teoretických základov. Chýba definícia multikulturalizmu, opis atribútov tejto politiky a jej aplikácie do spoločenských diania. Ak by multikulturálna politika mala byť relevantnou možnosťou riešenia integračných problémov, bolo by potrebné teóriu multikulturalizmu, ktorá vznikla v 70. rokoch minulého storočia, modernizovať. To aj s prihliadnutím na nové spoločenské problémy. Nové náhľady na multikulturalizmus by sa mali opierať o praktické poznatky výsledkov integračnej politiky tých štátov, ktoré si dali za cieľ riešiť integráciu islamskej menšiny s využitím tejto politiky. Následne je potrebné nanovo definovať teóriu multikulturalizmu, aby sa teória a prax tak výrazne neodlišovali.

Judit Lovisek – je doktorandka politológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Odborne sa venuje problematike integrácie islamských komunit do väčšinovej spoločnosti v krajinách Európskej únie. Jej diplomová práca zaoberajúca sa touto tematikou získala cenu rektora.

ROZHOVORY

Bat Ye'or (Viedeň, Rakúsko, 8. 5. 2010) je egyptsko-britská spisovateľka a politická komentátora. Jej najznámejšie diela sú *Euroarabia. The Euro-Arab Axis. (2005)*, *The Decline of Eastern Christianity: From Jihad to Dhimmitude (1996)*, *The Dhimmi: Jews and Christians Under Islam (1985)*

Nina Shea (Viedeň, Rakúsko, 8. 5. 2010) riaditeľka Centra pre náboženskú slobodu, staršia vedecká pracovníčka (senior fellow) na Hudson Institute. Venuje sa islamskému extrémizmu, náboženskej slobode a ľudským právam. V roku 2005 ukončila svoje sedemročné pôsobenie v špeciálnej skupine pracujúcej na ukončení vojny proti nemoslimom v južnom Sudáne.

Kenneth Minogue (Viedeň, Rakúsko, 8. 5. 2010) – austrálsky politológ. Profesúru si urobil na London School of Economics. Jeho diela: *The Liberal Mind, Nationalism, The Concept of a University, Alien Powers: The Pure Theory of Ideology*, and *Politics: A Very Short Introduction*. Akademické eseje z roku 2010 *The Servile Mind: How Democracy Erodes the Moral Life*.

Robert Spencer (Viedeň, Rakúsko, 8. 5. 2010) spisovateľ venujúci sa problematike islamu a islamského terorizmu. Dve jeho diela sa stali v New York Times bestsellermi. Jedno z jeho

najaktuálnejších diel je *Islám bez závoje. Zneklidňujúci otázky o nejrýchleji rastoucím naboženstve*. Triton. 2006

Robert Reilly (Viedeň, Rakúsko, 7. 5. 2010) starší vedecký pracovník (senior fellow) pre strategickú komunikáciu na American Foreign Policy Council. V roku 2003 bol poradcom irackého ministra pre informatizáciu spoločnosti. Medzi rokmi 2002 – 2006 pôsobil ako poradca na Ministerstve obrany USA.

LITERATÚRA

CENSUS 2001 National Statistics, 2004: Focus on religion. Office for National Statistics.

COWELL, A., 2006: Islamic Schools at Heart of British debate on integration. New York Times 15. 10. 2006.

DAVIS, C. – GRAEME, P., 2007: Saudi funded school teaches religious hatred. Telegraph 7. 2. 2007.

HENRY, J., 2007: Half of muslim schools are not inspected. Sunday Telegraph. co.uk. 4.3.

Dostupné na:

<<http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/03/04/nschool04.xml>>

iDNES.cz. Zprávy, 2011: Evropa pohřbívá multi-kulti. Projekt padl, shodli se státníci. Dostupné na:

http://zpravy.idnes.cz/zahranicni.asp?c=A110211_120816_zahranicni_bt

iDNES.cz. Zprávy, 2010: Budování multikultúrní společnosti selhalo, uznala kancléřka Merkelová. Dostupné na: http://zpravy.idnes.cz/budovani-multikulturni-spolecnosti-selhalo-uznala-kanclerka-merkelova-lox-/zahranicni.asp?c=A101017_210737_zahranicni_mad

KORÁN, 2000: Z arabského originálu preložil Ivan Hrbek. Nakladateľstvo Academia.

LAQUEUR, W., 2006: Posledné dni Európy. Humanistická Európa alebo islamistická Euroarabia? Analýza-perspektíva-prognóza-riešenie. Nakladateľstvo Lidové noviny, Praha.

MAYOR OF LONDON, 2006: Muslims in London. Published by Greater London Authority. City Hall. The Queens Walk. More London. London SE1 2AA October 2006.

MIRZA, M. – SENTHILKUMARAN, A. – JA'FAR, Z. 2007: Zein. Living Apart Together. British Muslims and the Paradox of Multiculturalism. Policy Exchange. Clutha House. SW1P 3AY London. Dostupné na: <http://www.policyexchange.org.uk/images/libimages/246.pdf>

NAZROO, J., 2005: A Longitudinal Survey of Ethnic Minorities. Focus and Design. Final Report to the ESRC and OSN.

OAKS, S., 2004: An Introduction to Muslims in the 2001 Census. University of Birmingham. 7. spet. Dostupné na:

<http://www.bristol.ac.uk/sociology/ethnicitycitizenship/intromuslims_census.pdf>

OPEN SOCIETY INSTITUTE, 2002: The Situation of the Muslims in the UK. Monitoring The EU Accession Process: Minority Protection.

SARTORI, G., 2005: Pluralizmus, multikulturalizmus a prísťahovalectvo. Esej o multietnickej spoločnosti. Dokorán: Praha.

TAYLOR, Ch. et al. 2001: Multikulturalizmus. Zkoumání politiky uznání. Nakladatelství filozofického ústavu, AV ČR.

TAYLOR, M., 2005: Two thirds oppose state aided faith schools. The Guardian. 23. aug 2005.

The Sunday Times. REVEALED: UK's first official sharia courts, 2008: Dostupné na:

<http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/faith/article4749183.ece>

VPRO, 2009: Dostupné na:

<<http://www.vpro.nl/programma/wintergasten/afleveringen/40824144/>>

YE'OR, B., 2005: Islam and Dhimmitude. Where Civilizations Collide. Associated University Presses. New Jersey.